

deklinacija imenica – muška, ženska, srednja, mješovita – uz oprimjerenja deklinacijskih obrazaca; deklinacija i stupnjevanje pridjeva; deklinacija zamjenica (osobne, povratna, zatim pridjevne – pokazne, posvojne, upitno-odnosne, neodređene, određene, niječne, uopćavajuće – te brojevne) i deklinacija brojeva (glavni, redni, zbirni). Konjugacija je oprimjerena četirima prezentskim tipovima, prošlim i budućim složenim vremenom, a na kraju se navodi tvorba zapovjednoga i pogodbenoga načina.

Anatole France definira rječnik kao čitav svijet poredan po abecednom redu. Uzmemo li u obzir veličinu svijeta i obveze pri pretakanju stvarnosti u knjigu, zatim vrijeme i pomnju uložene u taj posao, ne možemo zaključiti drukčije nego da je *Słownik polsko-chorwacki/Poljsko-hrvatski rječnik* obuhvatnošću, obradbom i uporabnom vrijednošću doista ostvario svoju nakanu i postao relevantnim za najširu, bilo usmenu bilo pisanu, dvojezičnu hrvatsko-poljsku komunikaciju.

Kristian Lewis

Povratak u budućnost

Людмила Васильєва: *Штокавські літературні мови: проблеми становлення, розвитку, сучасний стан*, Львів, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002., 344 str.

Nestanak Jugoslavije kao države i nestanak službenoga hrvatsko-srpskoga jezika kojim su govorila četiri naroda na tom prostoru otvorio je mnoga pitanja i stanje, koje se godinama prikazivalo kao jasno, izazvalo je čitav niz problema koje treba riješiti. Nacionalni identitet važan je za svaki narod i usko je povezan s jezikom. Četiri naroda podijelila su se u tri države od kojih svaka svoju samostalnost potvrđuje i vlastitim jezikom. Nove države i novi službeni jezici traže priznanje i svoje mjesto među drugim državama i jezicima. Status hrvatskoga jezika u Hrvatskoj i srpskoga jezika u Srbiji čini se riješenim jer su oni službeno priznati. Problem je s crnogorskim jezikom koji nije jezik samostalne države, ali teži tome da se prizna kao službeni jezik, kao što i ta republika teži samostalnosti.

Jezicima koji su naslijedili jedinstveni hrvatsko-srpski ili srpsko-hrvatski jezik bavi se i Ljudmila Vasiljeva u svojoj knjizi *Štokavski književni jezici (Штокавські літературні мови)*, s podnaslovom *Problemi postanka, razvoja, sadašnjeg stanja*. Štokavski književni jezici u ukrajinskoj i ruskoj slavistici nisu bili temom sustavnoga istraživanja, a bosanski i crnogorski gotovo da su nepoznati u širim krugovima, što je potaklo autoricu na pisanje ovakva djela.

Naslov knjige otkriva kriterij odabira građe: štokavske književne jezike autorica je odabrala jer unutar srednjojužnoslavenskoga dijasistema, koji ima cijeli skup dijalekata i govora, oni za svoju osnovicu imaju novoštokavštinu (str. 295).

Stavljajući u naslov naziv “književni jezici”, autorica se udaljila korak od standarda jer jedno od obilježja koje jezik kao standard mora imati jest uključenost u in-

ternacionalnu civilizaciju, odnosno međunarodno priznanje. Dok je, primjerice, ono za hrvatski neupitno, crnogorski ga još nema, pa iako se on ne može proglasiti standardom, ne može se nijekati njegovo postojanje.

Knjiga *Štokavski književni jezici* formalno se sastoji od četiriju dijelova. U prvom dijelu obrađeni su kulturni i književno-povijesni čimbenici formiranja štokavskih književnih jezika. U drugom dijelu autorica opisuje dijalektnu osnovicu štokavskih književnih jezika i pitanja književnojezične koine, a u trećem nelingvističke čimbenike koji su uvjetovali stvaranje štokavskih književnih jezika. U četvrtom dijelu opisan je štokavski jezični sustav i osobitosti postanka posebnih književnojezičnih standarda na njegovoj osnovici. Na kraju je zaključak i opsežan popis literature.

Jezična situacija u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini te Crnoj Gori opisana je u posebnim poglavljima kao cjelinama s različitim povijesnim tijekom na koje je utjecala društvenopovijesna situacija.

Arhaični “staroslavenski”, koji je od početaka pismenosti postojao u Srbiji i koji je u 18. i početkom 19. stoljeća poznat pod nazivom slavenosrpski (mješavina srpskog narodnog i ruskoslavenskog), reformiran je u 19. stoljeću i stvoren je nov književni jezik na posve narodnoj osnovici. U vrijeme djelovanja Vuka Karadžića u Srbiji, u Hrvatskoj stupaju na scenu ilirci. Za razliku od Karadžića, koji je na osnovi narodnoga jezika težio stvoriti novu normu, temeljenu na novoštokavštini, ilirci su imali ideju jezičnoga jedinstva južnih Slavena putem kompromisa, ne odričući se novoštokavskih i neštokavskih jezičnih elemenata.

Težnja za ujedinjenjem južnih Slavena u 19. stoljeću počinje zbližavati te dijelove, pri čemu su kompromisi bili nužni. U konvergentnim književnojezičnim procesima od kraja 19. stoljeća najmanje su izgubili Crnogorci koji su se koristili samo štokavštinom ijekavskoga izgovora i kao organskim idiomom i kao književnim jezikom izgrađenim na njemu. S druge strane, Hrvati su u težnji za ujedinjenjem žrtvovali kajkavski i čakavski književni jezik, Srbi su se odrekli slavenosrpskoga jezika, koji je uspješno funkcionirao kao književni jezik, dok su se Bosanci odrekli velikoga broja posebnosti, svojstvenih njihovoj štokavskoj dijalektnoj osnovici.

U opisu dijalektne osnovice štokavskih jezika autorica se priklonila Brozovićevoj definiciji po kojoj se u osnovici nalazi novoštokavska folklorna koine. No, iako su ti jezici genetski srodni, specifični uvjeti nastanka i razvoja stvorili su među njima razlike.

Nakon gotovo dvostoljetnoga zbližavanja (u 19. stoljeću idejnog, a u 20. stoljeću i stvarnoga u zajedničkoj državi) došlo je do razdvajanja naroda i jezika i povratka starim korijenima. Pri tome su u prvi plan izbili različiti razvojni putovi u razdoblju prije ujedinjenja, različito pismo, religijske i nacionalne razlike. Nacionalna svijest očito je bila prejaka, a i motivi zbližavanja bili su različiti pa se nisu mogli ni ostvariti. Osim toga, hrvatsko-srpski jezik nikada nije zaživio kao nacionalni jezik jer nije izražavao osobitosti nacionalnoga zajedništva ni nacionalnu kulturu.

Svaki od tih četiriju jezika ima svoje posebnosti. Između hrvatskoga i srpskoga jezika postoje razlike u fonetici i fo-

nologiji (razlike u naglascima i raspodjeli glasova kod posuđenica), tvorbi (*-irati* : *-isati/-ovati*, *-ost* : *-stvo...*), morfologiji (*netko* : *neko...*), sintaksi (upotreba infinitiva, upitne konstrukcije...) i na stilističkom planu. Jedna od posebnosti hrvatskoga jezika u odnosu na druge spomenute štokavske jezike jest i postojanje čakavskoga i kajkavskoga koje autorica promatra na isti način kao i profesor Silić¹: elementi kajkavskoga i čakavskoga u štokavskom standardu nisu dijalektizmi već posuđenice jer su kajkavski i čakavski posebni jezici sustavi (usp. str. 306).

U odnosu na hrvatski i srpski jezik bosanski ima neke posebnosti kojima se izdvaja (u prvom redu treba naglasiti posuđenice iz turskog). Posebnost crnogorskoga očituje se u povratku nekim lokalnim obilježjima – postojanje fonema /ʒ/, /š/, /ž/, jotacija skupova *tj*, *dj*, *sj*, *cj*, *zj*, i dr. (usp. str. 309).

Naslov knjige i odabir opisanih književnih jezika zanimljivi su, s obzirom na to da još nisu dobiveni odgovori na sva pitanja. Nemoguće je zanemariti povijesne, društvene i političke utjecaje u stvaranju jezika pa je teško donijeti i konačnu klasifikaciju jezika koja će biti znanstveno neupitna i koja neće ostavljati prostora mogućim modifikacijama.

U knjizi se nalazi obilje podataka, utemeljenih na bogatom popisu literature, iznesenih sustavno i pregledno. Iako su ti podaci uglavnom poznati, potrebno ih je s vremena na vrijeme ponovno pročitati i podsjetiti se na njih. Pogotovo s obzi-

rom na to da je zastupljeno mnoštvo autora s različitim, ponekad i oprečnim stavovima i djelovanjem.

Hrvatski čitatelj, uz pretpostavku da je svladao najveću prepreku – ukrajinski jezik kojim je knjiga pisana – ovom će knjigom obnoviti znanja koja ima i produbiti ih, dok će ukrajinski čitatelj moći puno naučiti o južnoslavenskim jezicima čija sudbina podsjeća i na sudbinu istočnoslavenskih jezika (ukrajinskoga i bjeloruskoga koji su godinama bili u sjeni ruskoga). Knjiga dobiva posebnu vrijednost kada se postavi u kontekst međunarodne (posebno ukrajinske i ruske) slavistike koja u pogledu na južnoslavenske jezike još uvijek pokazuje inerciju i sklonost tradicionalnom, sad već neprihvatljivom stavu o jednom jedinstvenom hrvatsko-srpskom/srpsko-hrvatskom jeziku.

Iscrpnost i obilje podataka koje autorica donosi na jednom mjestu čine ovu knjigu važnim izvorom u znanstvenom i utemeljenom promišljanju o situaciji koja obično budi emocije i ponekad zamagljuje objektivno razmišljanje. Budućnost standardnih jezika na ovim prostorima još nije sasvim jasna, ali do sadašnjeg stanja došli smo povratkom u prošlost. Možda se u prošlosti nalazi i odgovor za budućnost.

Ivana Matas Ivanković

¹ Silić, Josip: *Hrvatski standardni jezik i hrvatska narječja*, Kolo, 4/1998., 425–430.